

RETROSPECTIVĂ DIN VIAȚA BOTANIȘTILOR
CARE AU CONDUS DESTINELE GRĂDINII BOTANICE DIN IAȘI
(1856—1981)

I. RESMERIȚĂ

Revine Iașului plin de istorie să sărbătorească o inițiativă creatoare de școală românească privind grădinile botanice din România, care s-a încrustat în memoria poporului nostru pentru totdeauna. La ceea ce a fost și mai ales la ceea ce este astăzi această instituție cultural-științifică, și-au adus contribuția 9 botaniști, după cum vom vedea mai departe, dar, cum prima grădină a fost condusă de A. Fătu și ultima, recte cea de azi, a fost conturată de E. Țopa, am găsit oportun să prezentăm dezvoltarea acestei grădini botanice în două perioade și anume: una a lui A. Fătu și a doua a lui E. Țopa.

Fig. 1. A. Fătu

A. Fătu, cel care inaugurează prima perioadă din zbuciumata viață a acestei grădini, s-a născut în anul în care numele de România este scris prima dată în presă sub semnătura lui Philippide (1816), fiind un talentat om de știință al Moldovei, și în scurt timp după sosirea de la studiile din Viena și Sorbona, devine un ferment nestîmpărat pentru propagarea științei și culturii pe plaiurile natale, la început, apoi pentru întreaga țară după 1859 și printre preocupările ce-l stăpîneau, botanica avea să-i sechestreze cea mai mare parte din timpul rezervat creației științifice. Distinsul savant și-a propus drept țeluri în viață munca, binele, frumosul și adevărul și intră în galeria celor predestinați să rămână în memoria biologiei românești și universale, cel dintîi prin actul de aleasă noblețe sufletească, care este infi-

înțarea primei grădini botanice de pe cuprinsul României. Dar, el inițiază și alte acțiuni, în premieră pe țară, înscriindu-se ca primul botanist român care intuiește cu multă perspicacitate, că cercetările abstracte trebuie să fie aplicate în progresul social-economic. În acest context consideră ca un prim pas, în vederea valorificării practice a cercetărilor din cadrul științelor naturale, realizarea unei hărți științifice complete a țării. Acest deziderat este cuprins în discursul de recepție de la Academie, când insistă că trebuie purces neîntârziat la realizarea unei „hărți științifice complete a țării, care să cuprindă toate ramurile avuției noastre geologice, zoologice, botanice și agricole; în ea să se indice diferitele zone climatice cu plantele ce le caracterizează și cu observațiunile meteorologice pentru fiecare județ în parte“. Așadar, A. Fătu nu este numai inițiatorul primei grădini botanice din țară, dar este și primul care intuiește cu luciditate necesitatea întocmirii hărților cât mai complete și care nu a dat numai sfaturi platonice, ci înțelege să jertfească din modestul avut, ceea ce reiese din însuși discursul de recepție amintit, când spune: „... ca să arăt cât de adânc sînt convins de necesitatea și utilitatea hărților științifice a țării, din modestele resurse care le-am putut aduna prin o muncă continuă de 25 de ani, depun ca fond suma de zece mii de franci, al cărui venit anual să se întrebuițeze la facerea hărților despre care am vorbit“. Deci A. Fătu manifestă o pasiune ieșită din comun în promovarea științei, pătrunzînd în miezul problemelor în care s-a ancorat cu hotărîrea creativă a omului înarmat cu o logică impecabilă, ce caracterizează pe cei înzestrați cu talentul de a selecta și de a corela evenimentele ce stau în fața unui om de știință angrenat atît de multilateral pe plan social-cultural, griji ce-i mistuiau sufletul și-i drămuiau timpul.

La nimbul grădinii botanice din Iași și-a adus contribuția și *D. Brândză*, savantul care, ca și descoperitorul fagocitozei Mecinikov, prin venele căruia curgeau picuri din singele spatărului Milescu, era convins că „Dacă este adevărat că nu e cu putință să trăiești fără credință, apoi aceasta nu poate fi decît credința în puterea științei“. Ca elev al lui Cobilcescu la Iași și a lui Baillon la Sorbona, acest mare botanist își găsea echilibrul și vitalitatea în templul naturii, pe care o intuia cu ochi de iscusit naturalist, pentru care plantele erau necesare ca aerul. Din însărcinarea Societății de medici și naturaliști, înființează o nouă grădină botanică în Iași. Rolul unei grădini botanice în viața unui oraș mare îl urmărește și după plecarea la București, unde organizează cea mai instructivă grădină botanică din țară la acea vreme, cum era cea de la Cotroceni. În paralel el ridică și primul Institut botanic din țară și publică răsunătoarea lucrare „Prodomul Florei Române“, cu 2 100 specii din Moldova și Muntenia. În concluzie, *D. Brândză* își înscrie numele său, alături de al lui A. Fătu, pe frontispiciul Grădinei botanice din Iași, la care se adaugă și numele celor ce au urmat la conducerea acestei instituții botanice, despre care vom spune numai cîteva cuvinte.

Așa, al treilea botanist care și-a adus aportul său neprecupețit pe drumul străbătut de grădina botanică din acest oraș, este *Al. Popovici*, care, printre altele, a conturat un nou spațiu pentru această instituție și se străduiește cu multă pricepere să dea o viață cît mai colorată ochiului ce isodește printr-o grădină botanică. Cu scopul de a înfrumuseța și completa cît mai atractiv noua sa grădină botanică, întreține legături cu *Al. Borza*, ctitorul frumoasei și instructivei grădini botanice din Cluj.

Al. Popovici a intervenit de mai multe ori pe lângă Al. Borza, și ceva mai mult, venea personal la Cluj să ridice materialul oferit grădinii din Iași de „sora mai mare“ din Cluj.

Al. Popovici face parte din rindul acelor botaniști care au înțeles că o grădină botanică are o funcție internă și alta externă. Pe plan intern îndeplinește o triplă funcție: științifică, culturală și socială, iar pe plan extern îndeplinește o funcție de prestigiu și de afirmare a unui popor. El s-a încadrat printre oamenii de știință care consideră că grandoearea unui popor este dată în bună parte de știință, alături de dreptatea socială și că nici un act profund uman nu le poate neglija.

Grădina botanică înființată de Al. Popovici a fost apoi lărgită, reorganizată și mereu îmbunătățită de succesorii săi și anume C. Papp, care conduce cu frumoase realizări timp de 23 de ani, lăsând posterității fapte pilduitoare și aureolate de attribute ce-i dau dreptul în panteonul marilor biologi ce-au cercetat enigmatică lumea a plantelor, apoi C. Burduja, care se străduiește și reușește să lase în urma sa realizări demne de urmat, ce pledează statornic în favoarea muncii sale creative dusă timp de peste 3 ani ca director, și în sfârșit, C. Dobrescu, care și-a început cariera de botanist ca asistent în această grădină botanică, și care, prin o muncă plină de zel încheie perioada „A. Fătu“, conducând timp de circa 1 an destinele acestei instituții și îngrijindu-se atent și cu totul dezinteresat, ca materialul de plante să poată ajunge în întregime pînă la urmă în grădina din dealul Copoului.

A doua perioadă din viața grădinii botanice a Iașului, aureolat de cul-

Fig. 2. E. Țopa

tură și poezie, aparține socialismului multilateral dezvoltat și este încărcată de fapte mai semnificative, decît perioada precedentă, iar promotorul neobosit, coordonatorul direct și întîiul responsabil al acestor magnifice realizări ce s-au înscris în contextul culturii românești, este E. Țopa, fiul țărănilor răzeși C. și Elena Țopa din comuna Cuciurul Mic din fostul județ Cernăuți (U.R.S.S.), care și-a îmbăiat copios sufletul lui de copil în policromia florilor de cîmp și din grădina casei părintești, fiind vrăjit de lumea plantelor încă din fragedă tinerețe.

Atrăgîndu-l irezistibil fascinantul înveliș vegetal încă de cînd frecventa liceul din Cernăuți, era de așteptat ca tînărul bacalaureat al anului 1922 să se înscrie la Facultatea de științe naturale a Universității din Cernăuți, unde talentul său este șlefuit competent de profesorii M. Gușuleac, E. Botezat, C. Brătescu și alții, iar după ce și-a luat licența în științe naturale, a

trecut cu mare succes doctoratul în fitocenologic, instruindu-se în acest scop, un an, pe lângă celebrul Braun-Blanquet, întemeietorul științei geobotanice. În continuare E. Țopa se dedică deosebit de fructuos cercetărilor privind lumea plantelor de pe cuprinsul țării, inclusiv din grădinile botanice din orașele Cernăuți, București, Cluj-Napoca, Craiova și Iași.

„Ucenicia” în organizarea, întreținerea și conducerea unei grădini botanice o începe la Cernăuți în anii asistenței, apoi o continuă la București și Cluj-Napoca, evidențiindu-se în toată plenitudinea și uimitor de fructuos, odată cu numirea sa ca director al Grădinii botanice din Iași, unde-și valorifică multitudinea cunoștințelor acumulate timp de 4 decenii, atât în țară, cât și în vizitele de peste hotare.

La vârsta de 63 de ani, când fiecare se gîndește la dreptul de odihnă ce i-l dă amurgul vieții, E. Țopa se angajează la o muncă care ar fi obosit numai cu gîndul pe oricare altul la vârsta septuagenatului.

E. Țopa cunoștea ca nimeni altul competența lui Al. Borza în problematica organizării unei grădini botanice, în toată complexitatea ei, deoarece conlucrase cu acesta din urmă în calitate de conservator al Muzeului botanic și al herbarului Universității din Cluj-Napoca, calitate în care a fost chemat de însuși Al. Borza, pe care apoi l-a înlocuit la conducerea grădinii botanice (1952). A funcționat ca director al frumoasei grădini botanice clujene pînă în anul 1960, în care timp a inițiat, printre altele, construirea noilor sere, extinderea grădinii botanice, publicarea „Contribuțiilor botanice” care se găsesc acum la al 22-lea număr. Apoi, a publicat o instructivă „Călăuză a Grădinii Botanice din Cluj”, cu 118 pagini, 17 fotografii și un arbore filogenetic al plantelor.

Acum să ne reîntoarcem și, prin cîteva fraze, să poposim asupra muncii depusă în cadrul Grădinii botanice din Iași, a cărui piatră de temelie a pus-o E. Țopa, omul de știință înzestrat cu o mare capacitate de observator al naturii, cu un ales spirit receptiv, cu o educație severă, atribute care aureolează caracterele ferme și predestinate de mari realizări puse în slujba societății. Ca întiiu director al acestui magnific așezămînt viu, care se numește Grădina botanică din Iași, E. Țopa se încadrează în rîndul cercetătorilor care se ocupă de ceea ce poate folosi vremii prezente și de viitor, și astfel el se aliază celor care, din plinul minții și al sufletului lor, cheltuiesc cu dăruicie pentru binele poporului din care fac parte.

Că așa este, o demonstrează, fără echivoc, faptul că dintr-un teren practic viran luat în primire la numirea sa ca director (1963), adică după numai 7 ani de muncă asiduă, a dat în primire succesoriului său C. Toma, care a condus cu rezultate fructuoase timp de 3 ani această grădină botanică, 10 secții, în plin proces de organizare.

E. Țopa mărește considerabil tirajul catalogului de semințe care cuprinde 700 instituții din 130 de țări, apoi publică Schenda ad „Floram Moldaviae et Dobrogiae Exsiccata”, inițiative continuate de succesori săi C. Toma și M. Leocov.

Întreagă această promițătoare muncă este continuată acum de M. Leocov, actualul director, care, printre altele, a extins suprafața grădinii la 100 ha, a reorganizat unele sectoare, a amplificat un rozariu de 2 ha cu circa 1 000 varietăți de trandafiri, orînduiți după origine, evoluție, importanță educativă și estetică, a organizat 5 expoziții sezoniere de flori etc., etc. Așadar, E. Țopa trăiește astăzi satisfacția omului de știință care-și vede încoronată munca cu laurii unor înfăptuiri de-a dreptul istorice, întrucît fru-

moasa grădină botanică la care a trudit intens în târziul vieții sale și pînă în momentul pensionării ca septuagenar, devine tot mai instructivă, tot mai atractivă și tot mai elogios discutată pe zi ce trece. Ceva mai mult, el își aduce aportul său și în prezent, alături de tenacele și ingeniosul director M. Leocov, care a înțeles și înțelege că experiența și avuția de cunoștințe acumulate de un cercetător care a trecut deja octogenatul, pot stimula entuziasmul celor care sînt încă în plină activitate, indiferent de vîrsta lor, și ca urmare fostul director și actualul director formează un „dueto armonios“ în luarea de decizii cît mai plauzibile privind mersul înainte al acestei instituții cultural-științifice.

În încheierea scurtei noastre retrospective privind viața celor care au condus destinele acestei grădini botanice, menționăm că anii celor 8 botaniști care au îndeplinit funcția de directori ai acestui sanctuar al lumii plantelor, ca și anii celui care conduce în prezent, sînt ani ai științei botanice românești, care demonstrează elocvent că țara noastră a cunoscut și cunoaște o impetuoasă efervescentă în studiul plantelor, confirmîndu-se o dată mai mult cele scrise în „Getica“ de marele istoric grec Iordanes, călător al meleagurilor noastre, și anume că locuitorii acestor pămînturi cunoșteau o mulțime de plante de leac și le cercetau atent eficacitatea lor, iar programul simpozionului prilejuit de aniversarea a 125 de ani de la data înființării la Iași a primei grădini botanice din România, atestă și amplifică cele exprimate de istoricul grec.

RÉTROSPECTIVO DE LA VIE DES BOTANISTES QUI ONT DIRIGÉ LES DESTINS DU JARDIN BOTANIQUE DE JASSY

R é s u m é

Dans la note présente l'auteur évoque brièvement la personnalité et la vie du prof. A. Fătu qui a fondé à Jassy (1856) le premier jardin botanique du notre pays et laquel contenait 2 500 espèces. Son nom et son oeuvre botanique s'incrivent dans l'évolution du jardin botanique de Jassy à cote de D. Brandza, Al. Popoyici, C. Papp, C. Burduja et C. Dobrescu.

En même temps l'auteur évoque l'activité du prof. E. Topa. Après avoir présenté une grève biographique, on insiste notamment sur ses travaux de la réorganisation des jardins botaniques de Cernăuți, București, Craiova, Cluj et Jassy, ainsi que des nombreux jardins botaniques scolaires.

Ensuit il a été le directeur du jardin botanique de l'Université de Cluj, succédant au professeur Al. Borza (1946—1960). Surtout, il a le grand mérite d'avoir organisé le nouveau jardin botanique de l'Université de Jassy (1963—1970), le plus jeune et le plus grand (67 ha) de notre pays. La surface de cet jardin botanique a été étendue par prof. C. Toma și M. Leocov à 100 ha.

Malgré les difficultés et les adversités recontrées, A. Fătu et E. Topa, ont réalisé une oeuvre grandicente, par l'organisation du jardin botanique de Jassy, en obtenant des réalisations qui renforcent le prestige de la biologie roumaine.

B I B L I O G R A F I E

1. BOTNARIUC, N. — *Din istoria botanicii generale*. Edit. științifică, București, 1961.
2. BURDUJA, C., TOMA C. — *Opera botanică a doctorului Atanasie Fătu (1816—1886)*. Culegeri de studii și articole de biologie, 1, Iași 1977, 21—30.
3. BOBRESU, C. — *Contribuția profesorului C. Papp la organizarea grădinei botanice ieșene*. Culegeri de studii și articole de biologie, 1, 1977, 45—49.
4. ENESCU, C.N. — *Gheorghe Asachi, organizatorul școlilor naționale din Moldova*. Edit. did. și ped., București, 1962.

5. FĂTU, A. — *Începuturile pentru dezvoltare societărilor naturali în România*. Discurs de recepție (27 VIII 1972). Soc. Acad. Rom., București. 1873/1874.
6. EFTIMOVICI, R. — *Creația românească în biologia universală*. Edit. Albatros, București, 1977.
7. LEOCOV, M. — *120 de ani de la înființarea primei grădini botanice din țară*. Culegeri de studii și articole de biologic, 1, Iași, 1977, 5—14.
8. PAPP, C., BURDUJA, C., BOBRESCU, C. — *Din istoricul de cercetări de botanică în cadrul Societății de medici și naturaliști din Iași*. An. șt. Univ. Iași, secț. II, 1, 1—2, 1955, 235—244.
9. POP, E. — *Figuri de botaniști români*. Ed. șt., București, 1967.
10. RESMERIȚĂ, I., TARNAVSCHI, I. — *Alexandru Borza, biolog român, ctitor al Grădinii botanice din Cluj*. Ed. Litera, București, 1976.
11. RESMERIȚĂ, I. — *Prof. dr. doc. Emilian Țopa la vârsta de 70 de ani*. Natura, XXII, 1, 1970, 80—83.
12. SĂVULESCU, Tr. — *Începuturile științei în România. Botanica*. An. Acad. Rom., mem. secț., șt., ser. III, t., XVIII, mcm. 14, 1943, 1—60.
13. ȘTEFUREAC, Tr. — *Prof. dr. doc. Emilian Țopa, contribuția sa la organizarea și evoluția grădinilor botanice universitare din România*. Culegeri de studii și articole de biologic, 1, Iași, 1977. 51—64.